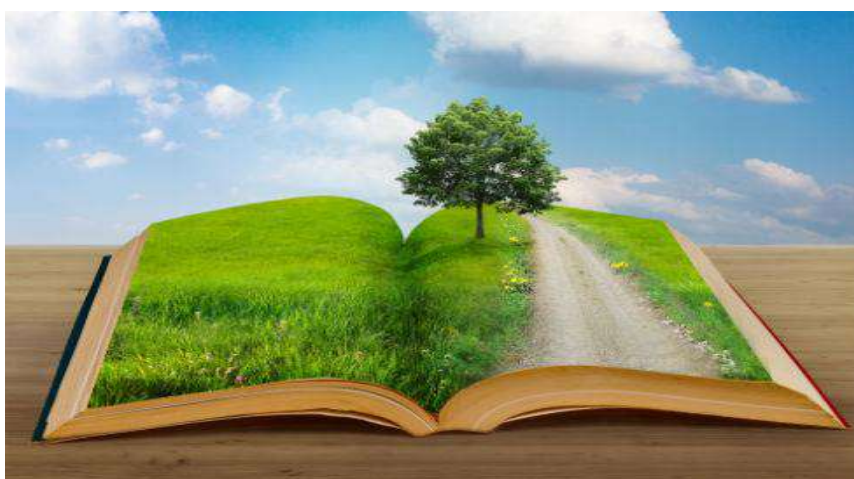

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ДВНЗ «ХЕРСОНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ АГРАРНИЙ УНІВЕРСИТЕТ»
ЕКОНОМІЧНИЙ ФАКУЛЬТЕТ
КАФЕДРА ПРОФЕСІЙНОЇ ОСВІТИ

ФІЛОСОФСЬКІ ОБРІЇ СЬОГОДЕННЯ

Збірник наукових праць

Херсон-Київ-Житомир-Одеса-Черкаси-Барановичі-Орле – 2019

УДК: 1:371.122

ББК: 873:66.72 (2) 92 2

Редакційна колегія:

Берегова Г.Д., доктор філософських наук, професор (Україна);

Герасимова Е.М., доктор філософських наук, професор (Україна);

Едвард Ніч (Edward Nycz), доктор габілітований, професор (Польща);

Муляр В.І., доктор філософських наук, професор (Україна);

Розова Т.В., доктор філософських наук, професор (Україна);

Бак М., доктор філософських наук (Польща);

Влох С., доктор педагогічних наук (Польща);

Черемісін О.В., доктор історичних наук, професор (Україна);

Дземідовіч А.В., кандыдат гістарычных навук (Білорусь);

Лень Т.В., кандидат філософських наук, доцент (Україна);

Варнавська І.В., кандидат педагогічних наук, доцент (Україна);

Герасименко М.В., кандидат філософських наук, старший викладач (Україна).

Філософські обрії сьогодення. Збірник наукових праць / за заг. ред. Берегової Г. Д.
– Херсон : ДВНЗ «ХДАУ», 2019. – 282 с.

У збірнику вміщено статті учасників VII Міжнародної науково-практичної конференції «Філософські обрії сьогодення». У матеріалах авторів акцентовано увагу на філософському осмисленні сучасного соціокультурного простору, проблемах пізнання й освіти у вимірах філософського аналізу, філософській рефлексії особистості та інших актуальних філософських проблемах сучасності. Збірник адресовано науковцям, викладачам, студентам, усім зацікавленим філософськими дослідженнями.

За виклад, зміст, достовірність і грамотність опублікованих матеріалів відповідають автори.

ЗМІСТ

Андрієнко М.Я. ЩО МИ ЗНАЄМО ПРО РЕФОРМАТОРА ОСВІТИ ДЖОНА ДЬЮЇ?.....	5
Берегова Г.Д. ЗНАННЯ ПРО ЗАГАЛЬНІ ЗАКОНИ ВСЕСВІТУ	10
Білецький В.С., Онкович Г.В., Ткаченко М.В. НОВЕ У ВИЩІЙ ОСВІТІ: ІНЖЕНЕРНА БЛОГОДИДАКТИКА В НАВЧАЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ (на прикладі підготовки майбутніх фахівців нафтогазової сфери)	18
Бойчук О.С., Корсак К.В. КРИТИЧНИЙ АНАЛІЗ ПОНЯТТЯ «ІНТЕЛЕКТ ЛЮДСТВА»	26
Борко Т.М., Чампой Н.А. ОСОБЛИВОСТІ ЕФЕКТИВНОЇ ПРОТИДІЇ ТА ЗАПОБІГАННЯ ПОЛІТИЧНІЙ КОРУПЦІЇ В УКРАЇНІ	34
Варлашин А.А. РЕФОРМИ ПЕРШОГО ПРЕЗИДЕНТА ТУРЕЦЬКОЇ РЕСПУБЛІКИ КЕМАЛЯ АТАТЮРКА ТА ЇХ ВПЛИВ НА ФОРМУВАННЯ СУЧАСНОЇ САМОСВІДОМОСТІ ТУРЕЦЬКОГО СУСПІЛЬСТВА	43
Варна夫ська І.В. ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОГО САМОВИЗНАЧЕННЯ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ У ПРОЦЕСІ НАВЧАННЯ У ВНЗ	49
Виноградова Т.І. ОСОБЛИВОСТІ ВИКОРИСТАННЯ ІНТЕРАКТИВНИХ МЕТОДІВ НАВЧАННЯ В ПРОЦЕСІ ВИВЧЕННЯ ДИСЦИПЛІНИ «ПСИХОЛОГІЯ УПРАВЛІННЯ».....	54
Галат Л.М. ЕВОЛЮЦІЯ ПРЕДМЕТУ ПОЛІТИЧНОЇ ЕКОНОМІЇ: ЗМІСТОВНИЙ ТА МЕТОДОЛОГІЧНИЙ АСПЕКТИ	61
Герасименко М.В. ІДЕЯ ЯК ФАКТОР СУСПІЛЬНОЇ ЖИТТЄДІЯЛЬНОСТІ	65
Годлевський П.М., Круглик М.І. РУХОВА АКТИВНІСТЬ – ОСНОВА ФІЛОСОФІЇ ЗДОРОВОГО СПОСОБУ ЖИТТЯ	70
Дашевська Л.М. ОРГАНІЗАЦІЯ ДИСТАНЦІЙНОГО НАВЧАННЯ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ НА БАЗІ КОМП'ЮТЕРНИХ КОМУНІКАЦІЙ У ВНЗ	75
Добрич А.М. МІЖДИСЦИПЛІНАРНИЙ ХАРАКТЕР ЦІННІСНИХ ОРІЄНТАЦІЙ СУЧАСНИКА.....	79
Дробітько А.І. ТЕОЦЕНТРИЗМ – ОСНОВНА СОЦІАЛЬНА ПАРАДИГМА СЕРЕДНЬОВІЧЧЯ.....	86
Дубовик Л.П. СОЦІАЛЬНА ПСИХОЛОГІЯ ЧЕРЕЗ ПРИЗМУ ІСТОРІЇ СОЦІОЛОГІЇ.....	90
Дударенко Л.В. ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ВІЗУАЛЬНОЇ ЕКОЛОГІЇ	96
Жильцов О.Л. ФІЛОСОФСЬКО-ПРАВОВЕ РОЗУМІННЯ ПРАВ ЛЮДИНИ	103
Камінська М.О. ГЕРМЕНЕВТИКА ЯК СПЕЦИФІЧНА МЕТОДОЛОГІЯ ГУМАНІТАРНИХ НАУК	110
Качмар Н.В. ВИВЧЕННЯ ЮРИДИЧНОЇ ТЕРМІНОЛОГІЇ НА ЗАНЯТТЯХ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ ЗА ПРОФЕСІЙНИМ СПРЯМУВАННЯМ У ВИЩІЙ ШКОЛІ	114
Киселевич І.В. ЛІНГВОКУЛЬТУРНІ ОСОБЛИВОСТІ ТА ПЕРЕКЛАД АНГЛІЙСЬКИХ ЮРИДИЧНИХ ТЕРМІНІВ	119
Кірик Т.В. ФІЛОСОФСЬКИЙ АНАЛІЗ СТВОРЕННЯ І ПОШИРЕННЯ НООЛЕКСИКОНУ У ВИЩІЙ ШКОЛІ УКРАЇНИ	123
Колесник В.О., Лишевська В.М. ФІЛОСОФСЬКИЙ ПОГЛЯД (ФІЗИЧНА КУЛЬТУРА АНТИЧНОГО СВІТУ)	130
Корсак К.В., Антонюк Л.А. та ін.	

Єретики підлягають смертній карі, а монахи-домініканці перетворюються на «псів Господа». Аквінський теоретично обґрунтував необхідність інквізиції і розробив вчення про індульгенції.

В середньовічний період відбувалося загальне зниження рівня освіти й культури, незначними були соціальні дослідження – схоластика та теологія загальмували розвиток наукового знання. Однак схоластика як специфічна форма світосприйняття все ж таки мала певне позитивне значення: відбулося своєрідне відновлення після тривалої перерви античної спадщини, своєрідним шляхом просувалася розробка проблем людського пізнання, висунута була теорія «двоїстої істини», що призвело до звільнення філософії з-під впливу релігії. Наука й віра починають розвиватися за своїми власними закономірностями, що стало основою всієї нової культури.

Середньовіччя – це час, коли життя суспільства повністю контролювалося церквою, коли королі Європи правлять лише з благословення римських пап. Однак багатівікове правління церкви не знищило, а підсилило соціальну несправедливість. Багаті й бідні продовжували грішити. Раз у раз з'являлися єретики, що бентежили мирян гріховними проповідями, виникали секти, проводирі яких по-своєму витлумачували Новий завіт. Єресі проникли й у середовище інтелігенції, про що свідчать ідеї П. Абеляра і С. Брабантського. Так назрівала ідейна криза християнства – необхідно було примирити Бога з гріховним світом. Попереду – «перехідна» епоха Відродження, за нею – багата на ідеї епоха капіталізму. Суспільний розвиток істотно прискорювався, ускладнювався й вимагав нових соціальних рішень.

Література

1. Берегова Г.Д. Генеза розвитку філософської думки: Тематичний курс лекцій для магістрантів. Модуль I. – Херсон: Айлант, 2010. – 120 с.
2. Берегова Г.Д. Соціологія: Частина I. Історія соціології: Навчальний посібник. – Херсон: Айлант, 2011. – 322 с.
3. Гофман А.Б. Семь лекций по истории социологии: Учебное пособие для вузов. – 5-е изд. – М.: Книжный дом «Университет», 2001.
4. Захарченко М., Погорілий О. Історія соціології (від античності до початку ХХ століття). – К.: Либідь, 1993.
5. Зборовский В., Орлов Г. Введение в социологию. – Екатеринбург: Изд-во урал. ун-та, 1991.
6. Зборовский Г. Е. История социологии: Учебник. – М.: Гардарики, 2004.
7. История социологии: Учеб. Пособие / А.Н. Елсуков, Г.Н. Соколова, Т.Г. Румянцева, А.А. Грицанов; Под общ. ред. А.Н. Елсукова и др. – 2-е изд. – Мн.: Высшая школа, 1997.
8. История теоретической социологии. В 3 кн. / Под ред. Ю. Н. Давыдова. – М.: Канон, 1997.
9. Соціологія / За ред. Макеєва С.О. – К. Українська енциклопедія, 1999.
10. Соціологія: Курс лекцій: Навчальний посібник / За ред. В.М. Пічі. – К.: Новий світ-2000, 2004.

Дубовик Л.П.

ДВНЗ «Херсонський державний аграрний університет» (Україна)

СОЦІАЛЬНА ПСИХОЛОГІЯ ЧЕРЕЗ ПРИЗМУ ІСТОРІЇ СОЦІОЛОГІЇ³

Криза натуралістичного пояснення сутності соціально-історичних явищ змушувала шукати нові підходи в розумінні соціального. У цей період інтенсивного становлення психології спостерігаються спроби визначити механізми та детермінанти індивідуальної та групової поведінки, через які можна було пояснити суспільні відносини, механізми соціального розвитку. Щоправда, представники психологічної науки зверталися до

³ Фрагмент лекції з історії соціальної психології для магістрантів спеціальності 015 професійна освіта (Економіка).

вивчення окремих психологічних явищ і процесів, абсолютизуючи їх значення, зображали їх як провідні фактори соціально-історичного процесу.

В історію соціології включаються ті психологічні теорії, які не обмежувались аналізом суто психологічних явищ, а намагалися розглядати проблеми суспільства, його рушійні механізми життєдіяльності та розвитку. У другій половині XIX ст. у психологічному напрямі в соціології виявляються два підходи досліджень – номіналізм і реалізм. Номіналізм розглядає індивіда головним елементом і джерелом діяльності (теорії наслідування, інтеракціоналізму, інстинктивізму, зокрема психоаналіз З. Фрейда), реалізм стверджує, що носіями соціальної реальності є надіндивідуальні суб'єкти – народ, маси, натовп, групи і т.п. (концепції «психології народів», «натовпу»). Усі теорії містили певні раціональні елементи наукового знання, водночас мали і певні вади, перебільшені значення якогось чинника в системі інших елементів.

Психологічна школа, на думку Г. Берегової, виявилася безсилою «відмежувати психологічні процеси, які відбуваються завдяки тим психологічним механізмам, що виникають на фізіологічній основі, від тих, які визначаються не лише природними, генетично природженими, а й соціокультурними факторами» [1, с. 115]. Випущеним з поля зору був аналіз економічних, політичних, культурних детермінант людської діяльності.

Особливістю психологізму в соціології, на думку багатьох дослідників, є відсутність спроб вивчення інтелектуального фактора в людській діяльності: не розум і свідоме поведінка, а емоції, інстинкти, несвідомі імпульси, навіювання, лібідо, психологічні «опади» є предметом дослідження [2, 4, 5, 6].

Концепції групової поведінки

Одними з перших концепцій психологічного напрямку в соціології були концепції групової поведінки, «психологія народів», зокрема Морітца Лацаруса (1824-1903) та Хейнмана Штейнтала (1823-1899). Головним суб'єктом історії вчені розглядали народ як уособлення «духу цілого». Народний дух виявляється в спільності рис характеру, моралі, мови, міфології, вірувань, об'єднує людей в одне ціле, у народ. Кожна людина виступає як представник даного народу, має спільні з ним риси, які еднають людину з людиною завдяки тому, що вони наділені особливостями природи даної спільності, живуть в єдиному середовищі, у загальних умовах складаються спільні риси характеру, діяльності та поведінки. Але дослідники не дали розуміння сутності «духу народу», не визначили його критеріїв. Їхньою заслугою була спроба виявлення особливостей національного характеру, що відображається в культурі, побуті.

Ці ідеї розвивав Вільгельм Вундт (1832-1920). Він не погоджувався, що індивіди – це продукт загального «народного духу». Індивідуальну свідомість не можна повністю вводити до свідомості народу, адже для індивіда характерні особистісні воля, відчуття, увлечення тощо. Свідомість народу є синтезом індивідуальних свідомостей [6].

Популярною була концепція «психології натовпу», яку обґрунтував Сціпіо Сігеле (1868-1913), і далі розвинув Гюстав Лебон (1841-1931). Г. Лебон поділяв ідеї щодо ієрархічності людських рас, критикував ідеї демократії та соціальної рівності. Він розглядав цивілізацію як продукт інтелектуально творчої еліти, яка в сучасних йому умовах поступово відтісняється від участі в історичному процесі, на зміну «ері еліти» приходять «ера мас», сліпої і стихійної юрби [8].

У центрі уваги Г. Лебона була ідея про відмінність у поведінці та діяльності особи в звичайних умовах і в групі людей, де під впливом юрби людина здійснює такі дії та вчинки, які ніколи б не звершила на самоті. Такі зміни він пояснює поведінкою індивіда внаслідок впливу гіпнозу та навіювання. Він ототожнює масу з натовпом, групами, соціальними класами. Виділяє два типи натовпів: гетерогенний (різномірний) – анонімна юрба (вуличний натовп) та гомогенний (однорідний) – неанонічний (суд, парламент).

Г. Лебон розглядає масу («натовп», «юрбу») як руйнівну силу, позбавлену здатності до раціональної діяльності. Маса гіпнотизує індивідів, і ті починають діяти ірраціонально,

несвідомо під впливом емоційного збудження, людиною керує нетерпимість, догматизм, відчуття непереборної сили, втрата особистої відповідальності за дії. Серед нечисленних вожаків, на думку Г. Лебона, часто виявляються особи з аномальною психікою. Юрбу неможливо зупинити, майбутнє – за «ерою натовпу», тому державні діячі мають не керувати масами, а стримувати їх.

Помилковим є принцип Г. Лебона ототожнення різних соціальних груп з юрбою. У нього є лише еліта і натовп, відсутня соціальна структура суспільства. У сучасній психології поняття натовпу означає «безструктурне скупчення людей, позбавлене ясно усвідомленої спільності цілей, але пов'язаних між собою подібністю емоційного стану та загальним об'єктом уваги». Багато проблем щодо аналізу психології натовпу виявилися плідними та були продовжені в дослідженнях соціальних психологів і соціологів.

Теорія наслідування Габріеля Тарда

Габріель Тард (1843-1904) займався розробкою процесів наслідування та їх значення в житті суспільства. У центр дослідження ставив індивіда, а суспільства розглядав як продукт взаємодії індивідів. В основі соціології, за Г. Тардом, – колективна психологія, яка вивчає відношення нашого «Я» з іншими «Я» та їх взаємовпливи. Кожна людина – унікальна самобутня монада – неподільна єдність і першооснова всього; суспільство існує завдяки індивідам і в індивідах [8].

Наслідування – загальна характеристика процесу повторення різних форм буття. Головною рушійною силою розвитку суспільства є психічне прагнення людей до наслідування; усі явища людського життя здійснюються під впливом сили прикладу, і кожне має наслідувальний характер (звичай, мода, симпатія, покора, навчання, виховання і т. д.). Головним об'єктом наслідування є винаходи та відкриття. Окремі індивіди – творчі особи – здійснюють ці новації в суспільстві. З новацій завдяки наслідуванню виникають нові відкриття, нові вдосконалення елементів матеріальної та духовної культури. Наділена актом творчої уяви обдарована особа – єдине джерело всіх новацій. Становлення і розвиток суспільства пов'язані з відкриттями, бо вони зумовлюють три основні процеси в суспільстві: повторення відкриттів (завдяки наслідуванню), протистояння їм (опозиція) та пристосування (адаптація).

Завдяки винаходам геніїв-одинаків відбуваються всі «соціальні модифікації» (цим терміном замінює поняття еволюції). Винаходи здійснюються в різних місцях, поширюються хвилеподібно від центрів до периферії. Також у суспільстві відбувається боротьба між індивідами, що вибрали різні об'єкти наслідувань. Ця боротьба за право власного вибору породжує конфлікти, дискусії або співпрацю. Але рано чи пізно конфлікт наслідування приводить до відновлення соціальної рівноваги, і настає процес адаптації.

Г. Тард ретельно розробляє всі деталі процесу наслідування. Він розрізняє два типи наслідування – звичай і моду. У традиційному суспільстві панує звичай, у сучасному – переважає мода. На зміну одним новаціям приходять інші, знову настає наслідування, опозиція й адаптація, і таким чином розвивається суспільство.

Становить інтерес дослідження Г. Тардом проблем суспільної думки. Він твердить, що у ХХ ст. розширюються можливості спілкування людей, що сприяють зростанню духовного потенціалу особистості, її самореалізації, що перетворює публіку в духовну спільність.

Інтеракціонізм Чарльза Кулі

В американській соціології в кінці ХІХ – на поч. ХХ ст. виникла течія інтеракціонізму. З'являється спроба подолати протиставлення суспільства й особи. Особа розглядається як продукт взаємодії із суспільством. Чарльз Хортон Кулі (1864-1929) розглядає суспільство як психологічний організм, що існує як цілісність завдяки тісній взаємодії між індивідами, соціальними групами та суспільством, де соціальне й індивідуальне єдині як частини цілого – «людського життя». Основу цієї взаємодії зумовлює психічна природа людини, бо суспільство не може існувати без психічних реакцій, почуттів, взаємних оцінок людини людиною [6].

Взаємовідносини між індивідами є причиною формування асоціацій людей, які Кулі називає «первинними групами», із тісними внутрішніми взаємозв'язками членів через особисті відносини. Вони становлять основу суспільства, адже індивіди пізнають соціальну дійсність, цінності, набувають досвід і знання через взаємні контакти. Завдяки їм відбувається соціалізація індивіда та формування його власного світосприйняття й менталітету. Такими первинними групами є сім'я, дитячі ігрові групи, сусіди тощо.

У концепції Ч. Кулі переплітається емоціональне з раціональним, немає критеріїв для розрізнення почуття й розсудку, унаслідок чого почуття набувають раціонального сенсу, а явища розсудку психологізуються. Прикладом цього є поняття «самовідчуття» як синкретичність відчуттєвого, почуттєвого та розсудкового, а свідомість зводиться до різноманітних «умонастроїв». Це характерний елемент усієї концепції.

Індивід розкриває для себе соціальне і входить у суспільство через особливості власних уявлень і самовідчуття, доповнюючи їх зовнішніми. Індивідуальна свідомість включається в «суспільну». Так виникають «соціальні чуття», на яких базується суспільство як соціальна організація з різноманітними формами її впливу на членів суспільства (соціальний контроль).

Процес «входження» індивіда на «соціальний макрорівень» Ч. Кулі розкриває в концепції «дзеркального Я». Соціальність індивіда розпочинається з усвідомлення ним власного «Я» у зв'язку з розумінням існування «Він», «Вони», «Ми». Інші люди є тим дзеркалом, завдяки якому соціалізується «Я», поведінка та діяльність індивіда через усвідомлення свого «Я» та зіставлення його з «Ми» чи «Вони» будуються свідомо, а отже, вони стають соціальними. Кулі вважав, що свідомо діяльність завжди має соціальний характер. Індивіду не байдуже, який «імідж» створюється навколо його особистості.

Ч.Кулі пише, що «Я» – це дзеркальне відбиття сукупності тих вражень, які, на думку індивіда, він справляє на людей, котрі його оточують. У своїй концепції «дзеркального Я» виділяє три основні моменти: а) яким я здаюся іншому індивіду; б) як він оцінює мій образ; в) як унаслідок цього сприйняття – моє почуття гордості чи приниження. Людина стає людиною завдяки її взаємодії з іншими людьми.

Ч. Кулі виділяє процеси спілкування й інші форми взаємовідносин людини з людиною як об'єкт соціологічного аналізу, першим уводить термін «комунікація». У соціології Ч. Кулі поєднуються індивід, групи і суспільство в єдину цілісну систему – психологічний організм. Він, вивчаючи соціальну організацію, велике значення надавав не лише елементам індивідуального життя, а й «безособовому» – «Над-Я».

Інтеракціоністську теорію Ч. Кулі не можна віднести ні до соціологічного номіналізму, ні до реалізму. Автор зважено розглядає процеси взаємодії індивіда, групи та суспільства, не надаючи особливої переваги одиничному чи загальному. Проте психологічні зв'язки з «уявленнями», «самовідчуттями» «Я» все ж виявляються домінуючими. Не можна погодитись із визнанням макроструктурних елементів суспільства (економіка, політика тощо) «вторинними» елементами соціального цілого.

Чимало з теорії Ч. Кулі стало здобутком сучасної соціології (проблеми інтеракціонізму, соціалізації особистості, малих груп, комунікації та ін.), вплинуло на розвиток сучасних соціологічних ідей.

Інстинктивізм Уїльяма Мак-Дугала

Однією з течій у психологічній соціології є інстинктивізм. На межі XIX–XX ст. дослідження інстинктів у біології стимулювало пошуки пояснення явищ людської психіки, незрозумілі з раціональної точки зору (гіпноз, установки, несвідоме, страх, гнів тощо). Вони стали розглядатись як імпульси чи інстинкти, ці явища використовували для пояснення соціальних процесів, а сама течія одержала назву інстинктивізму.

Уїльям Мак-Дугал (1871-1938) розглядає інстинкти як основу життя й пояснює форми людської поведінки та діяльності через детермінацію їх притаманними людині інстинктами. Інстинкти є природженими та набутими; вони зумовлюють особливості мислення й поведінки індивідів чи груп, є першоджерелами особливостей кожного народу

й індивіда. За визначенням У. Мак-Дугала, інстинкт – це певна психофізіологічна схильність, яка спонукає індивіда сприймати певні явища відповідним чином, зазнавати при цьому певних емоційних збуджень, діяти відповідно до них, відчувати потребу до такої дії [7].

Кожному з основних інстинктів відповідають конкретні емоційні та вольові прагнення. Технологія соціальних процесів така: «горме» (бажання, поривання) зумовлює дію інстинкту, інстинкт породжує почуття і впливає на свідомість, а разом вони зумовлюють вияв дії чи появу інших процесів — явищ соціального життя. У У. Мак-Дугала інстинктам, яким відповідають певні емоції: інстинкту боротьби – почуття страху, інстинкту відрази – огида, втечі — самозбереження, цікавості – здивування тощо. Існує також коло інстинктів, для яких важко встановити відповідні емоції; до них належать інстинкти сміху, колекціонерські, сексуальні, інстинкти дряпання, чхання тощо.

Через сукупність притаманних людині інстинктів У. Мак-Дугал створює психологічну теорію суспільства. Загальні, надіндивідуальні процеси розглядає як форми вияву на соціальному рівні окремих інстинктів чи їх сукупності: здирицтво та скнарість – вияв інстинкту придбання, наслідок – накопичення суспільного багатства; війни – наслідок інстинкту войовничості, почуття гніву; релігія – наслідок вияву інстинктів утечі, цікавості, самоприниження, батьківського інстинкту в одночасному сумісному вияві тощо. Це досить абстрактна схема штучного припасування соціального до інстинктів.

Інстинктивізм у соціології відзначається нечіткістю принципів, слабкою аргументацією науково-дослідницьких емпіричних матеріалів.

Соціальна психологія та психоаналіз Зигмунда Фрейда

Зигмунд Фрейд (1856-1939) не обмежився аналізом психологічного світу людини, намагався поєднати через індивідуальну психіку біологічне, соціальне, індивідуальне та загальне. Розкриваючи сенс людської поведінки через її інстинкти, нахили, пристрасті, потяги, З. Фрейд аналізує ці психічні явища в контексті зв'язку з соціальними процесами – нормами поведінки, творчістю, культурою тощо [8].

Він розглядає психіку на трьох рівнях: несвідоме, передсвідоме та свідоме (елемент надбудови, що виростає над несвідомим і перебуває з ним у постійному конфлікті, залежить від нього). Домінуючим серед людських інстинктів у сфері несвідомого є лібідо (від грец. – статевий потяг, пристрасть) – загальна причина людської поведінки, діяльності, характеру тощо. Лібідо включає любов батьків, загальнолюдську любов, дружбу, ненависть, боротьбу, творчість і т. п.

Кожна людина з моменту народження перебуває під впливом імпульсів лібідо, на основі чого виникає «Едипів комплекс». Згідно з концепцією З. Фрейда, «Едипів комплекс» викликає в індивіда почуття вини та призводить конфлікт у сфері несвідомого. Автор вважав, що першим об'єктом любові для хлопчика є мати («Едипів комплекс»), а для дівчинки – батько («комплекс Електри»), бо еротичність притаманна людині з раннього дитинства. Але така любов ганебна, злочинна. Людина начебто пригадує свої бажання усунути одного з батьків і зайняти його місце. Це відкриття викликає гнів, обурення, і вона намагається подолати його, витіснити в несвідоме. Витіснені неприємні наміри не зникають безслідно, а залишаються в підсвідомому і посиляють у свідоме імпульси, які людина відчуває як почуття провини, але не розуміє її причин.

З. Фрейд створює на основі цього модель особистості і включає в неї три елементи – «Воно», «Я» і «Над-Я». «Воно» – несвідоме – складається із забутих вражень дитинства, природжених інстинктів, згадок, що пов'язують людину з далекими предками доісторичних часів. «Я» – сфера свідомого, посередник між «Воно» та зовнішнім світом – природою, суспільством, соціальними інститутами тощо. Всі особливості та властивості особи – почуття, мислення, фантазія, уявлення безпосередньо пов'язані з відтворенням несвідомого. «Над-Я» – внутрішнє сумління особистості, оцінює конкретні обставини чи ситуації з точки соціальної, чи моральної оцінки. «Воно» вимагає задоволення і диктує «Я» свої вимоги. «Я» намагається зберегти баланс з «Воно» та зовнішнім світом –

соціальною дійсністю. Бажання насолоди зіштовхується з існуючою системою соціальних заборон – табу. Тому «Я» не завжди здатне зберігати консенсус із «Воно». Постійні конфлікти між прагненням задоволення і зовнішніми заборонами породжують «Над-Я».

На основі суперечностей, які виникають між «Воно» та «Я», включаючи і «сторожа» – посередника «Над-Я», З. Фрейд будує гіпотезу, згідно з якою сексуальні потяги є головними детермінантами індивідуального та соціального процесів. «Над-Я» зменшує чи витісняє інформацію несвідомого або перетворює її в інші види та форми діяльності, враховуючи існуючі заборони (норми, санкції, соціальний контроль держави, моралі, релігії тощо). Такі процеси трансформації імпульсів несвідомого З. Фрейд називає витісненням і сублімацією.

Сублімація як механізм психологічного захисту спрямовує енергію несвідомого (лібідо) на соціально сприйнятливі цілі й об'єкти, транспортує енергію інстинкту «Воно» у форми та види загально визнаної і морально схвалюваної діяльності та її результатів. Сублімацією З. Фрейд показує, як інстинктивні потяги до насолоди замінюються штучними сурогатами (наприклад, замість меду дали цукор, чи замість цукру – сахарин). Цим явищем З. Фрейд намагається пояснити все багатство суспільних явищ і процесів.

Учений розглядає культуру як сублімовану діяльність, що виникає на основі відмовлення від задоволення імпульсів несвідомого. Культура – це діяльність, обернена в сферу творчості. Процес розвитку культури зменшує долю людського щастя, чим більше сублімованих форм діяльності, тим більшою мірою залишаються незадоволені природні бажання людини та її відчуття вини. Первісна людина не мала обмежень у задоволенні своїх бажань, була впевнена, що щаслива, тоді як людина культури замінила можливість бути щасливою на почуття власної безпеки, придушує бажання, обмежена численними табу, а тому приречена на страждання.

Учення З. Фрейда лягло в основу багатьох напрямів і шкіл у різних галузях знання, поширених у соціології. Його концепцію розвивали послідовники, на її основі виникли течії – неофрейдизм, фрейдомарксизм тощо. Аналізуючи теорію З. Фрейда, помічаємо, що автором було абсолютизовано несвідоме, поширено на розуміння процесів, де його безпосередня роль не є такою значною. Також наявною у цій системі є примітивізація людини та суспільства, діяльність і залежність яких визначаються інстинктами.

Висновки

Отже, у другій половині XIX ст. у психологічному напрямі виявляються два підходи досліджень – номіналізм і реалізм. Методологія номіналізму розглядає індивіда головним елементом і джерелом діяльності (теорії наслідування, інтераціоналізму, інстинктивізму, зокрема психоаналіз З. Фрейда), реалізм стверджує, що носіями соціальної реальності є надіндивідуальні суб'єкти – народ, маси, натовп, групи і т.п. (концепції «психології народів», «натовпу»).

Одними з перших концепцій психологічного напрямку в соціології були концепції групової поведінки, «психологія народів», зокрема М. Лацаруса та Х. Штейнтала. Суб'єктом історії вчені розглядали народ як уособлення «духу цілого». Ці ідеї розвивав В. Вундт. Популярною була концепція «психології натовпу», яку обґрунтував С. Сігеле і далі розвинув Г. Лебон. Г. Лебон поділяв ідеї щодо ієрархічності людських рас, критикував ідеї демократії та соціальної рівності; розглядав цивілізацію як продукт інтелектуально творчої еліти, котра в сучасних йому умовах поступово відтісняється від участі в історичному процесі, на зміну «ері еліти» приходять «ера мас», сліпої і стихійної юрби.

Г. Тард займався розробкою процесів наслідування та їх значення в житті суспільства. У центр дослідження ставив індивіда, а суспільства розглядав як продукт взаємодії індивідів. В основі соціології, за Г. Тардом, лежить колективна психологія, яка вивчає відношення нашого «Я» з іншими «Я» та їх взаємовпливи. Кожна людина – унікальна самобутня монада – неподільна єдність і першооснова всього; суспільство існує завдяки індивідам і в індивідах.

В американській соціології кінця XIX – початку XX ст. виник інтеракціонізм. З'являється спроба подолати протистояння суспільства й особи. Ч. Кулі розглядає суспільство як психологічний організм, що існує як цілісність завдяки тісній взаємодії між індивідами, соціальними групами та суспільством, де соціальне й індивідуальне частини цілого – «людського життя». Основу цієї взаємодії зумовлює психічна природа людини – суспільство не може існувати без психічних реакцій, почуттів, взаємних оцінок людини людиною.

Однією з течій у психологічній соціології є інстинктивізм. Дослідження інстинктів у біології стимулювало пошуки пояснення явищ людської психіки, незрозумілі з раціональної точки зору (гіпноз, установки, несвідоме, страх, гнів тощо). Вони стали розглядатись як імпульси чи інстинкти та використовуватися для пояснення соціальних процесів.

У. Мак-Дугал розглядає інстинкти як основу життя й пояснює форми людської поведінки та діяльності через детермінацію їх притаманними людині інстинктами. Інстинкти є природженими та набутими; вони зумовлюють особливості мислення й поведінки індивідів, груп. Вони – першоджерела особливостей кожного народу й індивіда.

З. Фрейд намагався поєднати через індивідуальну психіку біологічне, соціальне, індивідуальне та загальне. Розкриваючи сенс людської поведінки через її інстинкти, нахили, пристрасті, потяги, він аналізує ці психічні явища у зв'язку з соціальними процесами – нормами поведінки, творчістю, культурою і т.д. Розглядає психіку на рівні несвідомого, передсвідомого та свідомого. Домінуючим серед людських інстинктів у сфері несвідомого вважає лібідо як загальну причину людської поведінки, діяльності, характеру тощо.

Література

1. Берегова Г. Д. Соціологія: Частина I. Історія соціології. – Херсон : Айлант, 2011. – 330 с.
2. Даценко О. А. Основи соціальної психології: навчально-методичний посібник / О. А. Даценко. – Кривий Ріг, 2018. – 143 с.
3. Култаєва М. Д. Західноєвропейська теоретична соціологія XX століття / М. Д. Култаєва, І. І. Шеремет; За ред. В. С. Бакірова. – Харків : ХНУ ім. В. Н. Каразіна, 2003.
4. Москаленко В. В. Соціальна психологія. Видання 2^{ге}, виправлене та доповнене – К. : Центр учбової літератури, 2008. – 688 с.
5. Сірий Є. В. Соціологія: загальна теорія та методологія, історія розвитку, спеціальні та галузеві теорії. – К. : Атіка, 2009.
6. Соціологічна енциклопедія / Укладач В. Г. Городяненко. – К. : Академвидав, 2008.
7. Соціологія: Словник термінів і понять. – К.: Кондор, 2006.
8. Соціологія: терміни, поняття, персоналії. Навчальний словник-довідник. Укладачі: В. М. Піча, Ю. В. Піча, Н. М. Хома та ін. За заг. ред. В. М. Пічі. – К. : Каравела, Львів : Новий Світ-2000, 2002.
9. Усеукраїнський конгрес із соціальної психології (УКСП–2019) [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://ispp.org.ua/naukova-diyalnist/useukra%D1%97nskij-kongres-iz-socialno%D1%97-psixologi%D1%97-uksp-2019>.

Дударенко Л.В.

ПВНЗ Міжнародна академія екології та медицини (Україна)

ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ВІЗУАЛЬНОЇ ЕКОЛОГІЇ

Індустріальне суспільство на вершині свого виробничого розвитку в XX ст. спромоглося на винайдення і поширення нових засобів комунікації і створення нового індивідуального візуального середовища. Загалом же негативні аспекти сучасної візуальної екології (архітектурний примітивізм, монотонність "хрущовок", гнітюча одноманітність масової забудови, нахабство реклами, надмірні потоки е-інформації) повинні стати об'єктом загальної уваги – і держави, і самого населення. Має право на розвиток візуальна екологія як наука про дослідження і поліпшення нашого довкілля.